

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

Ancak asıl mücadele, Mustafa Kemal ve arkadaşları tarafından kurulan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu ile bu grubun politikalarını eleştiren ikinci grup arasında geçti. Bu iki grubun tartışmaları meclisin demokratik kimliğinin de göstergesi oldu. Gayri müslimlerin katılmadığı birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi gerek teşekkül biçimi gerekse amaçları bakımından milliyetçi ve daha çok halka dayanan ve halkın sorunlarını çözmeyi amaç edinen bir meclistir. Halkçılık bu dönemde en çok kullanılan bir kelime olarak ortaya çıkmaktadır. II. Meşrutiyet döneminde ülke gündemine giren halkçılık, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasından sonra âdetâ meclisin ideolojisi haline geldi. Fevzi Paşa (Çakmak) olayların kendilerini halkçılığa doğru sürüklediğini söylerken Mustafa Kemal Paşa da varlıklarının yegâne dayanağının halkçılık olduğunu belirtiyor ve halk hükümetini savunuyordu. Bu düşüncelerini Halkçılık Programı adıyla 13 Eylül 1920'de meclise sundu. Meclis kendi içinden seçtiği hükümet üyelerini sıkı bir denetime tâbi tuttu; sözlü ve yazılı soruların dışında yoğun bir gensoru önergesiyle bu işlevini yerine getirdi. Hatta bazan verdiği gensorularla hükümet üyelerini görevlerinden aldı. Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1 Nisan 1923'te seçimlerin yenilenmesine karar vererek 16 Nisan 1923'te çalışmalarını sona erdirdi. Böylece oluşum biçimi, amaçları ve bu amaçlarını gerçekleştirmekte gösterdiği kararlılık, yurt ve millet sevgisi, devlet ciddiyeti, özveri, millî saygınlık bakımından alınması gerekli derslerle dolu bir meclis olarak tarihteki yerini aldı.

BİBLİYOGRAFYA :

TBMM Bir Tarihçe ile Âzâ-i Kirâmın Teşviklerini Muhteşim Albüm, Ankara 1338; TBMM Gizli Celse Zabıtları, Ankara 1985, I-IV; TBMM Zabıt Ceridesi, I-XXVIII, Ankara 1940-1961; Yunus Nadi, Ankara'nın İlk Günleri, İstanbul 1955, s. 83-124; a.m.f., Birinci Büyük Millet Meclisinin Açılışı ve İşyanlar, İstanbul 1955, s. 27-62; Samet Ağaoğlu, Kuva-yı Milliye Ruhü: Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi, İstanbul 1973, s. 41-289; Mete Tunçay, Türkiye'de Sol Akımları: 1908-1925, Ankara 1978, s. 101-289; Fahri Çöker, Türk Parlamento Tarihi: Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923, Ankara 1994, I, 37-317; Ahmet Demirel, Birinci Meclis'te Muhalefet, İstanbul 1994, s. 85-375; İhsan Güneş, Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Düşünce Yapısı, İstanbul 1997; Faik Reşit Unat, "Atatürk'ün Toplamak İstedığı Meclis-i Müessisan", TTK Belleten, XXI/83 (1957), s. 483-487; Tarık Zafer Tunaya, "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Kuruluşu ve Siyasi Karakteri", İÜ Hukuk Fakültesi Mecmuası, XXIII/3-4, İstanbul 1957, s. 227-247; a.m.f., "Bağımsız Türkiye Kurucusu Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin 50. Yıldönümünde", BTDD, VI/31 (1970), s. 31-50; Tefvik

Biyyıklıoğlu, "Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Hukukî Statüsü ve İhtilalci Karakteri", TTK Belleten, XXIV/96 (1960), s. 637-663; Tefvik Rüşdü Aras - Refik Koraltan, "Üyelerinin Anılarıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş Temeli Birinci Büyük Millet Meclisi", BTDD, VI/31 (1970), s. 17-30; "Büyük Millet Meclisi", TA, IX, 80-94; Kemal Karpat, "Türkler", İA, XII/2, s. 386-389.

İHSAN GÜNEŞ

TÜRKİYE DİYANET VAKFI

(bk. DİYANET VAKFI).

TÜRKİYE MAARİF TARİHİ

Osman Nuri Ergin'in
(ö. 1961)Türk eğitim ve kültür tarihine
dair eseri.

Türk eğitim tarihi konusunda yazılmış en kapsamlı eser olma özelliğini taşır. Sadece eğitim ve maarif tarihiyle değil aynı zamanda Türk çağdaşlaşma düşüncesi ve kültür tarihiyle ilgili önemli bilgiler içerir. Cumhuriyet'in onuncu yıl dönümünde (1933) *Cumhuriyet ve İstanbul Mahalli İdaresi* adlı eserini yayımlayan ve aynı dönemde Dahiliye Vekâleti'nin isteğiyle *İstanbul Vilâyeti İdare Coğrafyası* başlıklı çalışmasını hazırlayan Osman Nuri Ergin bu çerçevede *İstanbul Mektepleri ve İrfan Müesseseleri*'ni yazmış, ancak yayımlama fırsatı bulamamıştır. Bu durumun farkına varan dönemin Maarif Vekâleti şube müdürlerinden Hıfzırahman Raşit (Öymen) eserin tamamlanmasına ve genişletilerek bir maarif tarihi haline getirilmesine ön ayak olmuştur.

Türkiye Maarif Tarihi'ni beş cilt olarak düzenleyen Osman Nuri Ergin, eserini çeşitli dönemler halinde tasnif ederken kendisinden sonra eğitim tarihi konusunda yazılan pek çok eserdeki dönemlendirmenin şekillenmesinde etkili olmuştur. Ergin eserinde hemen hemen her dönemi aynı bir ciltte tartışmaktadır. Her ciltte önce dönemin genel özelliklerini "Devrin İza-hı" başlığı altında ele alır; birinci ciltte Osmanlı Beyliği'nin kuruluşuyla başlayarak III. Selim zamanına kadar geçen uzun dönemi "Araplaşma ve Skolastik Tedris Devri" başlığı altında inceler. Bu kısımda genel hatlarıyla çeşitli mektep ve medreselerle bunların dışındaki eğitim ortamları (mescid, zâviye, dergâh, meclisler vb.) hakkında bilgi verirken zaman zaman müfredatlarını da kaydederek. III. Selim'den II. Mahmud döneminin sonuna kadar ilk as-

kerî mekteplerle sivil mekteplerde gerçekleştirilen eğitim girişimlerini "Garpılılaşma ve Yenilik Devri" başlığıyla, Tanzimat'tan I. Meşrutiyet'in ilânına kadar çeşitli alanlardaki okullaşmayı "Gelişme ve Genişleme Seneleri" şeklinde ikinci ciltte ele alır. Temel eğitimdeki ilk yapılanmaların yanı sıra yüksek eğitimdeki gelişmelere, özel ihtisas mekteplerine yer verdiği bu ciltte aynı zamanda "Azlık ve Yabancı Mektepleri" başlığıyla yabancı okulları inceler. Eserin üçüncü cildi "I. Meşrutiyet yahut Yayılma ve İlerleme Seneleri" başlığını taşır. Müellif burada askerî mektepler, idâdiler ve hususi mektepler şeklinde bir tasnif yapar. Yine "Azlık Mektepleri" ve "Yabancı Mektepler" başlıklarıyla yüksek eğitim okullarına, çeşitli meslek ve ihtisas mekteplerine geçer. Dördüncü cilt II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar olan dönemi kapsar. Bu dönem okullaşmada "Bocalama ve Duraklama Seneleri" başlığıyla ele alınır. Osman Nuri Ergin beşinci cildi Cumhuriyet dönemine ayırır. Müellif yaşadığı bu dönemdeki okullaşmayı ve eğitim girişimlerini 1930'lu yılların sonuna kadar getirerek "Değişme ve Yükselme Seneleri yahut İnkılâp Devri" başlığı altında ayrıntılı biçimde inceler. Her cildin sonunda konu fihristi verilmiş, beşinci cildin sonuna mektep adları, hâşiyeler ve şahıs isimlerine dair üç ayrı fihriste eklenmiştir.

Uzun yıllar İstanbul Şehremâneti'nin çeşitli birimlerinde çalışan, aynı zamanda 6000'den fazla sokağın adının belirlenme sürecinde bizzat yer alan Osman Nuri Ergin İstanbul'u sokak sokak gezmiş, daha sonra *Türkiye Maarif Tarihi*'nde yer vereceği pek çok mektebin âdetâ ön araştırmasını ve hazırlık çalışmalarını o yıllarda yapmıştır. Kitabında öne sürdüğü görüşlerin sağlamlasını çeşitli açılardan yapmayı ihmal etmemiş, gerektiğinde önemli belgelere yer vermiş, zaman zaman basmakalıp fikirleri sorgulamaktan geri durmamıştır. Bir konuda ilk defa yazılan eserlerde görüldüğü gibi Ergin'in bu çalışması da eksiksiz değildir ve bazan hatalı bilgilere rastlanmaktadır. Yer yer indî mütaalalara yer veren müellif, divan edebiyatının Türkler'in saf ve temiz ahlâkını bozduğu gibi aceleci genellemeler ve değerlendirmeler yapmaktan kendini kurtaramamıştır. Ergin çalışmasında ulaşılabildiği özel arşivlerden topladığı bilgileri kullandığı gibi son dönem Osmanlı mektepli-medreseli entelektüelleriyle yaptığı konuşmalardan derlediği bilgileri de kaydetmiştir. Dönemin olayları ve siyasetçileriyle

İlgili, yer yer Avrupa ile karşılaştırdığı gözlemlerini bazan metin içinde, bazan metin sonunda dipnot şeklinde uzunca ele almıştır. Meselâ yalnız bir dipnotta verdiği bilgiler dokuz sayfayı bulur. Eser siyasi otorite ve okul müfredatı ilişkilerinden şehir hayatına ve dinî hizmetlere, siyasi düşünceden sanat ve kültür yaşamına, yayın faaliyetlerine kadar hem yaşanan dönemi hem bir dönem öncesine ait evrak, belge ve anlatıları değerlendirmesi açısından ayrıca önemlidir. Muallim Cevdet'in ifade ettiği gibi Türk tarihiyle alakalı birçok temel eserin henüz yazılmadığı bir devirde Osman Nuri Ergin'in *Türkiye Maarif Tarihi* çok önemli bir kalem denemesi olmuştur. Bazı değerlendirmeleri, yer verdiği ya da dışarıda bıraktığı malzemesi bakımından bugün yoğun biçimde tartışıl-sa, bazan sorgulansa bile eser XIX ve XX. yüzyıl Türk maarif ve okullaşma tarihinde büyük bir boşluğu doldurmuştur. Kitap önce her yıl bir cildi neşredilmek suretiyle 1939'dan itibaren yayımlanmış, V. cildin yayımı 1943'te tamamlanmıştır. Ayrıca ikinci baskısı yapılmıştır (I-V, İstanbul 1977).

BİBLİYOGRAFYA :

Orhan Okay, *Silik Fotoğraflar*, İstanbul 2001; Ali İmer, "Millî Kütüphanemize Mühim Zenginlik Veren Bir Eser: Türkiye Maarif Tarihi Cilt: 2", *Konya*, sy. 38, Konya 1941, s. 58-62; Ahmed Güner Sayar, "Osman Nuri Ergin", *DİA*, XI, 297-298; Azmi Özcan, "Mecelle-i Umûr-ı Belediye", a.e., XXVIII, 235-236.

SEYFİ KENAN

TÜRKİYE SELÇUKLULARI

(bk. SELÇUKLULAR [Anadolu]).

TÜRKİYE YAZMALARI TOPLU KATALOGU

1978'de Kültür Bakanlığı tarafından başlatılan, Türkiye'de mevcut Arap harfli yazma eserleri kataloglamayı amaçlayan projenin adı.

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kütüphanelerde bulunan yazma eserlerin devlet eliyle sistemli bir şekilde katalogunu hazırlama teşebbüsleri ya hiç başlamamış ya yarım kalmış ya da çok az miktarda neticeye ulaşmış projeler görünümü arz etmektedir. Bu teşebbüslerin sonuncusu olan *Türkiye Yazmaları Toplu Katalogu* (TÜYATOK) etkinliği, dönemin kütüphaneler genel müdürü Özer Soysal tarafından planlanıp İsmet Parmaksızoğlu'nun

proje yürütücülüğünde, Müjgân Cumbur'un katkılarıyla, Kültür Bakanlığı Müsteşarlığı ve Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün 12 Nisan 1978 tarihli onayı ile başlatılmıştır. Bu çerçevede 1978'de Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü bünyesinde Türkiye Yazmaları Toplu Katalogu Merkez Bürosu (1984'ten itibaren şube, Temmuz 1992'den itibaren Millî Kütüphane Başkanlığı'na bağlı), 1979'da İstanbul'da Süleymaniye Kütüphanesi bünyesinde merkeze bağlı olarak Günay Kut'un başkanlığında TÜYATOK şubesi faaliyete geçmiştir. Bu projenin kesintiye uğraması, yavaş gitmesi, eksiklikleri, hataları ve hâlâ sonuçlanamamasına rağmen kapsamı, amacı, çalışanların gösterdiği çabayı ve iyi niyeti göz önüne alarak Türkiye'deki yazma eserlerin bibliyografik denetiminin yapılmasında büyük katkısı olduğunu belirtmek gerekir.

Yapılan çeşitli sayımlara göre Türkiye kütüphanelerinde 500.000 civarında yazma eser / risâle bulunduğu düşünülmektedir. Özel kütüphane ve koleksiyonlarla daha da artacak olan bu sayının kesin sonucu yazma eserlerin kataloglanması süreci tamamlandığında ortaya çıkacaktır. Teknolojik gelişmelerin getirdiği zorunlu değişim ve dönüşüm ışığında TÜYATOK projesinde ortaya çıkan bilgilerin kitap halinde yayımlandığı ilk dönemle halen sürmekte olan, bilgilerin bilgisayar ortamında kullanıcıya sunulduğu dönem olmak üzere iki evre söz konusudur. Bu projenin ilk aşamasında Kültür Bakanlığı'na bağlı çeşitli birimlerde dağınık şekilde bulunan yazma eserlerin, ikinci aşamasında diğer kurumlarda, kuruluşlarda ya da özel koleksiyonlarda mevcut eserlerin kataloglanması amaçlanmıştır. Katalogun düzeni, bibliyografik künyelerin Dewey Onlu Tasnif Sistemi altında eser adına göre alfabetik sıralanması ve her fasikülde yazar ve kitap adı dizini bulunması şeklinde planlanmıştır. Projenin isminde yer alan "toplu katalog" sözünü karşılamak üzere, eser adıyla eserlerin yurt içi-yurt dışında hangi kütüphanelerde bulunduğunu ve hangi kataloglarda yer aldığını gösterir toplu dizin hazırlanması bütün fasiküllerin çıkmasından sonraya bırakılmıştır. Ancak bu hedefin gerçekleşmesi, katalogun bilgisayar ortamında yayımlanmaya başlanmasından dolayı başka bir şekle dönüşmedikçe mümkün görünmemektedir.

Türkiye'nin hemen her ilinde yazma içeren bir kütüphanenin varlığından hareketle yayın sırasında her fasikülde yer alan

koleksiyonun bulunduğu şehrin trafik kodu verilmiştir. Bir ilde ya da bir kütüphanede birden çok yazma koleksiyonu varsa koleksiyonun hacmine göre katalogu ya bağımsız fasikül halinde yayımlanmış ya da bir fasikül içinde ayrı bölüm halinde verilmiştir. Fasikül kelimesinin taşıdığı belirsizliğe uygulamada ortaya çıkan tutarsızlıklar da eklenince bu yöntem projenin en çok eleştirilen yanlarından biri olmuştur. Basılan katalogların biçim ve içerik özellikleriyle her bir künyede yer alan bibliyografik bilgilerdeki yetersizlik ve tutarsızlıklar gelen eleştiriler doğrultusunda zaman içinde düzeltilmeye çalışılmıştır.

2004-2005'te yayımlanan üç CD ve sitadaki bilgilerden 27 Nisan 2007 tarihinde resmen kullanıma açıldığı anlaşılan <https://www.yazmalar.gov.tr> sitesiyle birlikte kitap yayımı durmuştur. Uzmanların basımına devam edilmesinin yararlı olacağını söylediği katalogların sonuncusu 2005'te neşredilmiş olup bu kataloga kadar toplam otuz dört fasikül (31.866 kitap / risâle künyesi) neşredilmiştir. CD'lerle birlikte bu rakam otuz yediye ulaşmaktadır: **1. TÜYATOK I** (Ankara 1979, XIV, 78, 58 sayfa; Anıtkabir, Cumhurbaşkanlığı, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Adıyaman İl Halk kütüphaneleri). **2. TÜYATOK II** (Ankara 1980, 266 sayfa; Giresun, Ordu ve Rize İl Halk kütüphaneleri). **3. TÜYATOK 34/I** (Ankara 1981, I, 188 sayfa; İstanbul Süleymaniye Ktp. Ali Nihad Tarlan koleksiyonu). **4. TÜYATOK 07/I** (İstanbul 1982, VI, 320 sayfa; Antalya Müzesi, Alanya İlçe Müzesi, Akseki Yeğen Mehmed Paşa, Elmalı İlçe Halk kütüphaneleri). **5. TÜYATOK 07/II** (İstanbul 1982, 480 sayfa; Elmalı İlçe Halk Ktp.). **6. TÜYATOK 07/III** (İstanbul 1983, 480 sayfa; Elmalı İlçe Halk Ktp. Antalya Tekelioğlu Koleksiyonu). **7. TÜYATOK 07/IV** (İstanbul 1984, 320 sayfa; Antalya Tekelioğlu Koleksiyonu). **8. TÜYATOK 07/V** (İstanbul 1984, 367 sayfa; Antalya Tekelioğlu Koleksiyonu). **9. TÜYATOK 34/II** (Ankara 1984, 203 sayfa; İstanbul Beyazıt Devlet Ktp. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Koleksiyonu). **10. TÜYATOK 01/I** (Ankara 1985, 320 sayfa; Adana İl Halk Ktp. ve Müzesi). **11. TÜYATOK 01/II** (Ankara 1986, s. 323-546; Adana İl Halk Ktp. ve Müzesi). **12. TÜYATOK 01/III** (Ankara 1986, s. 546-762; Adana İl Halk Ktp. ve Müzesi). **13. TÜYATOK 34/III** (Ankara 1987, I, 234 sayfa; İstanbul Süleymaniye Ktp. Amcazâde Hüseyin Paşa ve Hekimbaşı Mûsâ Nazif Efendi koleksiyonları). **14. TÜYATOK 05/I** (İstanbul 1987, 320 sayfa; Amasya Beyazıt İl